

Klasiko bitxi • arront klasiko

Joxemiel Bidador

Etxalarko euskal idazleak (I)

Eusebio Elzaurdia eta Teodoro Arburua Euskaltzaindiak izan zituen lehenbiziko euskaltzain urgazleetakoak izan ziren, eta lan ederra egin zuten Azkueren Erizkizundi Irukoitzaren galderak Nafarroan eginez.

Eusebio Elzaurdia Zubietza

Ezagunagoa izan zen bere kaputxino izenez; Eusebio Etxalarkoa, hain zuzen ere. Bortziriko Etxalarren jaioa, 1874ko abenduaren 16an. Anaia txikerren ordenan Santanderko Montehanon sartu zen; fraidetzea 1890eko abuztuaren 2an egin zuen, Bilbon, eta apeztea, berriz, 1898an. Zenbait urte Lekarozen irakasle eman ostean, Nullius barrutiko Pardoko komentura eramane zuten 1900ean hango bikario eta zaintzale, baina barruti hori desagertu zenean, Tuterara egin zuen lehenbizi, Erriberako hiriburu bultza laburra eman zuelarik, eta, azkenik, 1909an, Lekarozera joan zen, eta hantxe 1956an zendu zen arteraino geratu zen. Ikerlari fina, euskaran zein ekialdeko hizkuntzetan jakintsu handia izan zen; hebraiera, arabiera eta hizkuntza semitikoak ongi ezizkien, eta horrek aukera eman zion bere lanik ezagunena egiteko, hau da, Iruñeko Eliz-nagusiko kutxatxo hispaniar-arabiarrean agertzen den izkribuaren interpretapena, Nafarroako Monumentu Historiko eta Artistikoen Batzordearen buletinean 1921ean argitaratu zena, *Datos para la historia del arte: arquilla hispano arábica de la Catedral de Pamplona*. Bide beretik, 1935eko buletinean *La inscripción de la gaveta de Abdelmelik* artikulua jakingarria agertarazi zuen. Bestalde, elkargoaren buletin berean, Nafarroako Foruan agertzen diren euskal hitzei buruzko lan sakona egin

zuen 1920 eta 1921 urteetan, *Voces vascas en los fueros de Navarra*, baita Leloko kantuzko burutapenak plazaratu ere 1925ean, *El canto de Lelo: el canto de los cantabros*, eta erromatarren garai-ko inskripzioetan agertzen diren euskal arrastoez 1933-1935 bitartean, *Palabras vascas en monumentos romanos*. Euskal toponimiaz lan luzea prestatu zuen, *Disertación sobre el análisis e interpretación de los nombres toponimicos vascos*, Carreras Candiren *Geografía del País Vasco-Navarro* entziklopediaren Nafarroari buruz Altadillek zuzendu alekian agertu zena.

Eusebio Elzaurdiak erakutsitako jakintza zela bide, Euskaltzaindiak euskaltzain urgazle egin zuen 1919tik beretik. Akademian egin zuen lanik garrantzitsuenak, berriz, Azkuek aitzinaratu Erizkizundi Irukoitzaren inguruan egin zuen; izan ere, euskal herrietan lekeitiarraren inkesta egin zuten galdeztzaile emankorrenetakoa baitugu etxalartarra, Nafarroarako batik bat, non

ko Iriberrri, Lantz, Lizaso, Olló, Oroz-Betelu, Oskotz eta Osteritzen. Nafarroatik kanpo ere, Lapurdiko Saran eta Kanbon egin zuen. Zoritxarrez, Etxalarko kaputxinoak beteriko kaier guztiak ez zaizkigu iritsi, eta gutxi batzuk baizik ez dira ezagutzen direnak, horien artean herri erabat erdaldunduenak daudelarik; esaterako, Olloko.

Teodoro Arburua

Arras gutxi da apez eta idazle honi buruz dakiguna, eta ikerketa sakonago baten beharrea bagaude zinez. Etxalarren jaioa, apezteu sorterrian jardun zuen apez-laguntzaile 1924-1925 urteetan behinik behin. Eusebio Elzaurdia bezala, eta Aingeru Irigarairekin zein Arrigarai kaputxinoarekin batera, Euskaltzaindiaren sorreratik beretik daukagu euskaltzain urgazle, eta honetan ere lan ederra egin zuen Erizkizundi Irukoitzaren galderak Etxalarren, Zugarramurdi eta Urdazubin eginez. Tamalez, honen kaierrak ere galdurik ditugu gaurero. Bestalde, Iruñeko Euskararen Adiskideek 1926an deitu zuten bigarren literatur sariketan Teodoro Arburuak lehenbiziko saria jaso zuen laugarren sailean; Nafarroako ipuin eta istorio herrikoiak biltzeko eratu zen sailean, hain zuzen ere. Alta, lana argitaratzeke dugu, eta udal artxi-boan datza horren zain. Horretaz guztiaz gainera, Arburua *Euskal Esnalea* aldizkarian argitara eman ziren lan gutxi batzuen egilea badugu: *Uso eizkera zar pollit bat* 1916an, *Uts bat* eta *Izkirimi-riak* 1917an, eta *Euskara ta yaupariak* 1920an.

honako herri hauetan egin zituen: Abaurregaina, Aintzua, Altsasu, Azparren, Beorburu, Bidankoze, Donamaria, Elgorriaga, Saraitzuko Espartza, Ezkarotze, Ihabar, Ihaben, Aezkoa-

Amodio Morbosoaz

S eguru aski ere, arrazoi osoz, haren urre dizdizaria eta nere burnije zar herdoituak nahastuz, txatar komertziala egiten dudana plagiatzaile ziztrintzat joa naukan lagun zahar batek, «morbo amorosaz eta poetez» mintzo delarik, hala dio pasarte batean:

«Mendebaldeko kulturaren, greziarrendik hasi eta, haiek baino askoz lehenagoko jakite osasuntsu bati jarraiki, XVIII. mendera arte, gaitzat joa izan da poetek kantaturiko amodioa.

Feijoo, hain kezkatua beti giza osasunaz, amodioa usuario zaharrera tratatu duen azken sortzailea izan da, gogoá zeharo itsutzen duen irudi batetaz ezin libratu duen irudimeneko gaitz moduan, alegia. Gaitz hori mania bihurtuz gaitzagotu liteke. Horrez gainera mania hori hainbeste larritu liteke, non antzinako greziarrek bere erremedio bakartzat «Leucadiaren jauzia» zeukatzen, alegia, morbosoak bere burua harkaitz konkora batetik itsasora botatzea; bizirik ale batzuk ateratzen omen ziren, eta hala hil zela diote Safo sonatua.

Feijook amodioaz diona, askoz tentuzkoago eta zinezkoago da Voltairek diona baino, honek ez baitu betiko leloa erreplikatu baizik egiten, eta baita Humerena baino ere, honek ere ez baitu koadro simetriko eta errazegia besterik egiten, amodioari eta harrotasunari izaera atsegina emanez eta gorrotoari eta apalkeriari atsekabea; inoiz giza-diaren atsegin iturri oparo izan ez balira bezala gorrotoa eta apalkeria; eta amodioak eta harrotasunak sekula inor atsekabetu ez balu bezala.

Feijooen ondotik, amodioaren morboa, ez da halakotzat hartua izan, eta hainbestearino gainera, non «morbo» hitzak, betidanik «gaitza» besterik adierazi ez duenak, gau-

regun halako zentzu nabarra duen, osasun ezarekin baino gehiago espezia eta beste pizgarri sentsualekin nahasten dena. Orain espainolez «mórbido» esatean, «gaitza» esan alde, «irrikaz hozkatua, begizkatua, edo eskuzkatua izateko prestua» esan nahi da; eta frantsean eta italieran bihurtuta berbera eman du hitzak, izan ere, ongiez poetikoan erotzeraino galdu diren hizkuntza baitira biok.

Amodioaren morboa goraldu eta aldarrikatu dutenak poetak izan baitira, Platon buru dutela erromantizismoarekin galdurra jo arte. Platonek, bere mania simetrikoari eutsiz, eza edo ezina jakinduri bidez kittatzeko gradu «goitarra» ematen dio amodioari, bidenabar lilura sentsuala «behetar» joaz. Hala, bidea urruturik utzi dio amodio kristauri, non Jainkoak eta bere sorkariek, amodio «goitarretan» enpo eginak, elkar bilatzen eta gogoratzen baitute zeruko esferatan galdurik.

Eta horrela segitzen du nere lagunak, gizaldiz gizaldi poeta ahul horiek zutik ezin egon ahala gizendu duten «morbo amorosaz» hitzegiten. Nere lanetan txarrena Emily zela esan zidan behin. «Morbo amorosaren kiratsa zeriok. Utikan!». Eta estimu haunditan daukat nik, txatarrero zar honek, nere lagun zaharraren urrea; gure artean esker gaiztorik osasungarriena erakutsi duen medikua izan baitut.

Eta Pessoa datorrit gogora: «amodio erromantikoa, eragin kristauaren mendez mendeko azken fruitua da, gorputz gabeko jantzi polixko asmatu bati segika egiten den desilusio bidea».

Izan ere, amodio erreprimituak askoz hobeki argitzen baitu amodioaren fenomeno, amodio esperimatuak baino. Egiteak ematen du noski bere poza, baina, itsutu egiten du: aspertu edo biziari.

Ziria

• Motxorrosolo •

Atorrek

Larre motzean ohituak, ur handitan murgiltzeko tentazioa heldu zitzaigun. Uherrak ziren, nonbait. Trabeskako soa bazter orotan. Zerraldoa jantzi dotorez apaindu beharrea, kolore biziko atorrek anitzen bizipoz bakkarra.